

СТРАТЕГІЇ ЗЛИТТІВ І ПОГЛИНАНЬ У НЕСТАБІЛЬНОМУ ФІНАНСОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ

В статті досліджено актуальні питання глобальної консолідації у банківській сфері. Проведено аналіз європейської практики злиттів і поглинань. Виявлено особливості мотивацій і стратегій виходу транснаціональних банків на ринки країн Центральної та Східної Європи. Приділено увагу банківському ризик-менеджменту у нестабільному глобальному фінансовому середовищі.

Ключові слова: *фінансова глобалізація, транснаціональні банки, злиття і поглинання, глобальна фінансова нестабільність, антикризовий банківський менеджмент.*

Вступ. В останні роки банківські системи як в розвинених країнах, так і в країнах, що розвиваються були залучені в процес реструктуризації та консолідації, що суттєво змінило природу банківського бізнесу. Спостерігається консолідація сектора банківських послуг, що виражається в скороченні числа кредитних установ і із основних форм концентрації банківського капіталу [1, с. 133]. Лібералізація регулювання банківського бізнесу та інформаційно-технологічні досягнення різко концентрації капіталу, і саме процес злиттів і поглинань (ЗіП) виступає у якості однієї посилили конкуренцію у цій сфері діяльності, відкривши одночасно для експансії нові ринки.

Постановка проблеми. У багатьох країнах банківські кризи або банкрутства найбільш системоутворюючих банків дали додатковий імпульс процесу місцевих та міжнародних злиттів і поглинань. Загалом, транскордонні злиття і поглинання банків, обумовлені швидкими технологічними змінами та дерегуляцією ринків стали одним із найбільш показових проявів фінансової глобалізації. Додаткову мотивацію цим процесам додали досягнення граничної концентрації національного банківського капіталу розвинених країн і відкриття доступу до фінансових ринків колишніх соціалістичних країн внаслідок приватизації банків. З позицій стратегічного менеджменту транскордонні ЗіП є ефективним способом виходу банків на зарубіжні ринки, забезпечуючи економію ресурсів і часу на створення нового бізнесу у конкурентному глобальному бізнес-середовищі.

Виклад основного матеріалу. На відміну від попередніх 20-ти років, коли превалювали місцеві ЗіП у банківському секторі, протягом 2006-2010 рр., за даними Thomson Financial Data, транскордонні угоди вже склали близько третини загальної кількості таких операцій у світі [2, с. 170]. При цьому частка транскордонних ЗіП банків у 10 найрозвинутіших країнах світу не є значною, що свідчить, зокрема про наявність бар'єрів входження іноземного банківського капіталу [3, с. 292].

Останнім часом на міжнародному ринку корпоративного контролю свою діяльність активізували європейські банки. Так, за період 2000-2010 рр. ними було реалізовано 816 транскордонних ЗіП на загальну суму 682 млрд. євро. Показовими прикладами ЗіП є продаж голландського банку ABN Armo британському банку Barclays за 97 млрд. дол. та продаж італійського банку Capitalia італійській UniCredit Group за 29,5 млрд. дол.[4]. Загалом, географія купівель європейськими банками за десять минулих років є наступною: США та Канада – 84 млрд. євро (44 угоди), Латинська Америка – 31 млрд. євро (68 угод), Азія – 10,2 млрд. євро (32 угоди), Африка – 6 млрд.

євро (10 угод), Австралія та Нова Зеландія – 3 млрд. євро (4 угоди). Транскордонна консолідація в межах Європи становила більше однієї третьої від їх загальної кількості, чому, зокрема, сприяла багатомільярдна операція HVB та Antonveneta у 2005 році. Це збільшило вартість європейських ЗіП, які з цього року стали переважати неєвропейські більше ніж у 2 рази [3, с. 294-295]. В табл. 1 подані найбільші за вартістю угоди з поглинання банківського бізнесу в країнах Західної Європи.

Таблиця 1

**10 найдорожчих транскордонних банківських ЗіП
в Західній Європі (1996-2010 рр.) [2, С.172]**

№	Вартість угоди (млрд. євро)	Рік	Назва банку цілі	Країна базування банку цілі	Назва банку-покупця	Країна базування банку-покупця
1	15,371	2005	HVB Group	Німеччина	UniCredit	Італія
2	13,853	2004	Abbey	Великобританія	BSCH	Іспанія
3	11,229		CCF	Франція	HSBC	Великобританія
4	7,169	2000	Bank Austria	Австрія	HVB Group	Німеччина
5	5,865	2005	Banca Antonveneta	Італія	ABN Amro	Нідерланди
6	4,779	2000	Unidanmark	Данія	Nordic Baltic Holding	Швеція
7	4,135	1997	Merita Oyj	Фінляндія	Nordbanken	Швеція
8	4,090	1997	Banque Bruxelles Lambert	Бельгія	ING	Нідерланди
9	3,302	1999	Christiania Bank og Kreditkasse	Норвегія	MeritaNordbanken Oyj	Фінляндія
10	2,695	2005	Bank Austria Creditanstalt	Австрія	Unicredit	Італія

Специфічною особливістю реалізації банками стратегій ЗіП в Європі є їх спрямованість на ринки сусідських країн, які мають історично схожі умови функціонування. Це стосується скандинавських країн (Nordea-MeritaNordbanken-Unidanmark-Christiania Bank), Німеччини та Австрії (HVB-Bank Austria), Англії та Шотландії (Natwest-Royal Bank of Scotland), Бельгії та Франції (Dexia), Бельгії та Нідерландів (General de Banque-Fortis), Іспанії та Португалії (SCH-Banco Totta&Acores). При цьому, найбільш інтегрованим є банківський ринок Північної Європи, на якому протягом 10 останніх років було здійснено 16 угод загальною вартістю 17,6 млрд. євро. Попри це, останні угоди між CCF/HSBC, Banco Zaragozano/Barclays, Abbey National/BSCH, ABN Amro/Banca Antonveneta, UniCredit/HVB, BBVA/BNL вказують на все більшу орієнтацію до пан-європейської консолідації [5, с. 80].

Характерною рисою є переважання купівлі роздрібного банківського бізнесу. Так, більшість з 10 найбільших транскордонних угод за період 2000-2010 рр. відбулися саме в цій сфері. Причинами цього є, в першу чергу, об'єктивна мотивація до створення пан-

європейських банківських гігантів в роздрібному бізнесі слідом за створенням таких інститутів в сфері корпоративного банківництва та покращення ставлення населення в багатьох європейських країнах до іноземних банків, особливо, якщо ті надають дешевші послуги, що характерно для таких країн, як Італія, Німеччина, Іспанія.

Високий рівень конкуренції на західноєвропейському фінансовому ринку та відсутність на ньому реальної можливості значного розширення бізнесу, примушує банки зосереджувати свою увагу на менш розвинутих ринках Центрально-Східної Європи. Відставання в розвитку банківської галузі країн цього регіону в поєднанні з очікуваним прискоренням економічного росту свідчить про значний потенціал цього сектору та хороші перспективи для європейських банків щодо розширення їх діяльності. Протягом останніх 10 років європейські банки витратили 27 млрд. євро на 89 трансакцій, купуючи банківський бізнес в даному регіоні. У Центрально-Східній Європі найбільш привабливими для європейських ТНБ є фінансові ринки нових країн Євросоюзу, законодавство яких гармонізоване до норм ЄС [6, с. 27].

При цьому, особливістю злиттів і поглинань в ЦСЄ є регіональна експансія, наприклад, австрійських, німецьких та італійських банків в сусідні країни (Чехія, Хорватія, Польща та Угорщина). Табл. 2 демонструє 5 найбільших інвесторів (за вартістю) серед банків в транзитивних європейських економіках. Фаза зростання через поглинання колишніх державних банків в ЦСЄ практично досягла свого апогею, оскільки рівень іноземного володіння банківськими активами на цих ринках становить в середньому вже більше 60% в 10 нових державах-членах ЄС, хоча існує певний потенціал для консолідації в цьому регіоні між відділеннями іноземних банків.

Таблиця 2

Найбільші банки-інвестори в транзитивні економіки Європи (2000-2010 рр.) [2, С.173]

Назва банку-покупця	Країна базування банку-покупця	Країни базування банків-цілей	Загальна сума угоди (млрд. євро)
Erste Bank	Австрія	Хорватія, Чехія, Угорщина, Румунія, Сербія, Словаччина	6,3
UniCredit	Італія	Болгарія, Хорватія, Чехія, Польща	2,5
KBC/Almanji	Бельгія/Нідерланди	Чехія, Угорщина, Польща, Словаччина	2,4
Swedbank	Швеція	Естонія	1,7
Societe Generale	Франція	Чехія, Румунія, Росія, Словенія	1,6

Американський фінансовий ринок є другим за значенням щодо вартості угод ЗіП для європейських банків, однією з причин чого є його фрагментованість (в країні нараховується більше 8 тис. фінансових інститутів). Серед європейських банків провідні позиції на ринку США займають британські Royal Bank of Scotland (RBS) і HSBC, нідерландський ABN AMRO і французький BNP Paribas. При цьому, RBS і HSBC мають міцне становище на східному узбережжі, BNP – у Каліфорнії, а ABN AMRO – в центральних штатах. При чому, поглинання британським банком Royal Bank of Scotland (його американським підрозділом Citizens Bank) ощадного банку Charter One стало однією з найбільших угод 2004 р. в американському банківському секторі. Вартість поглинання склала 10,4 млрд. дол. і завдяки цій операції британський банк опинився в числі 15 найбільших комерційних банків Америки. Придбання банку

дозволило RBS вийти за межі східного узбережжя і створити базу в промислових штатах Середнього Заходу. Внаслідок поглинання Citizens Bank також збільшив активи до 128,8 млрд. дол. і розширив свою роздрібну мережу майже до 1400 відділень. Варто зазначити, що RBS в період з 1988-го до 2004-го рр. здійснив 25 угод із ЗіП. Крім вище названої, варто також відзначити купівлю за 2,2 млрд. дол. роздрібною мережі Bank Mellon у 2001 році і за 2,66 млрд. дол. підрозділу кредитних карток People's Bank із штату Коннектикут у 2004 р. BNP Paribas також активно поглинає банківський бізнес в США. Він зосереджує свою діяльність в основному в Каліфорнії і на Гавайях, де йому належить 40% ринку. У березні 2004 р. банк оголосив про свою купівлю невеликого регіонального банку Community First Bankshares за 1,2 млрд. дол. Таким чином, BNP Paribas розширив свою присутність в США, відкривши бізнес в таких штатах як Північна Дакота, Вайоминг і Колорадо. Через місяць відбулася ще одна угода, проведена французьким банком: він заплатив 245 млн. дол. за каліфорнійський Union Safe Deposit Bank [7, с. 24-25].

Досить привабливим для європейських банків є і ринок Латинської Америки, про що свідчить статистика ЗіП за останні роки – 31 млрд. євро (68 угод). Основними причинами цього є незавершеність процесів консолідації банківського сектору і ненасиченість ринку при економічному зростанні в країнах Латинської Америки впродовж докризового періоду. Найактивнішими гравцями в даному регіоні є: іспанські Banco Bilbao Vizcaya Argentaria (BBVA), Banco Santander Central Hispano (BCH), британський HSBC, нідерландський ABN AMRO, німецький Deutsche Bank.

Сучасний стан банківського сектору світової економіки обумовлений виникненням та поширенням глобальної фінансової кризи 2007-2010 рр.

Вона зародилась у фінансовій системі США, чому передувала швидка кредитна експансія із стрімким зростанням цін на активи, розширенням грошової пропозиції і спрощенням процедури одержання кредитів. Фінансові установи спочатку США, потім інших розвинених країн почали все менше підтримувати реальну економіку, а все більше фінансових ресурсів направляли на біржові, фінансові, нафтові, іпотечні та інші спекулятивні ігри. Кризові процеси у США розпочалися з раптового падіння цін на ринку житла, який після тривалого періоду зростання пережив найгірше зниження із часів Великої Депресії. У підсумку, за 2008 р., ринок житла втратив близько 3,3 трлн. дол. своєї ринкової вартості.

Передбачалося, що інновації у фінансовій сфері сприятимуть довгоочікуваному розподілу й диверсифікації ризиків. Проте, замість цього виявилось, що істотно зросла непрозорість і зменшилася якість оцінки при наданні кредитів. У результаті збільшилась невизначеність і під підозру потрапили всі фінансові установи, включаючи великі системоутворюючі банки. Падіння рейтингів цінних паперів і крах страхових фондів викликали ланцюгову реакцію, що розповсюджувалась на всю фінансову систему.

Зростання обсягів проблемних іпотечних кредитів, внаслідок падіння вартості об'єктів застави, у поєднанні зі збільшенням безробіття спровокували масштабну банківську кризу, змусивши банки створювати резерви й провадити значні списання. Крім того, в результаті масових дефолтів на кредитному ринку банківська криза загострювалася обвалом піраміди похідних структурованих продуктів та надмірно жорсткішими умовами міжбанківського кредитування. Через кредитні збитки американська банківська й фінансова система стали по суті неплатоспроможними, а кредитна криза лише поглиблювалася. Всього за 2008 р. у США регуляторами було закрито 25 банків, - рекордна кількість з 1993 р. Стільки ж банків закрилися в період з 2001 по 2007 рр., при цьому у 2007 р. - лише 3 [8]. За 2009 р. у США зазнали краху 140 банків, ліквідатором яких було призначено FDIC. Більшість банків, закритих у 2009 р.,

збанкрутували унаслідок ризикованих фінансових стратегій та отримання значних збитків по кредитах, виданих місцевим забудовникам житла і комерційної нерухомості – однієї з найбільш постраждалих галузей у результаті кризи [9].

Крах потужних банків США викликав паніку на світових фінансових ринках та відобразився на ситуації на фондовому ринку США. Починаючи з 19 вересня 2008 р., акції американських компаній у сукупності втратили 3,4 трлн. дол. Індекс Dow Jones industrial average впав ще на 5,11 % до оцінки 9447,11 пунктів. Ринок охопила паніка на тлі розуміння того, що економіка країни увійшла у стан депресії.

Слід зазначити, що банківська криза, у епіцентрі якої перебувають США, тривала і у 2010-2011 р. Так, станом на 01.01.2012 р. лише у 2011 р. в країні збанкрутіли 20 фінансово-кредитних установ. У проблемному списку FDIC значаться більше 400 американських банків із загальним розміром активів майже в 300 млрд. дол. - це найгірший показник за останні 15 років. Більш масштабних втрат американська банківська система зазнала лише у 1992 р., коли в розпал кризи заощаджень і позик припинив існування 181 комерційний банк.

Фундаментальний фактор нестійкості фінансової системи ЄС проявився саме з виникненням та поширенням світової фінансової кризи 2008-2011 років, коли на фінансову систему ЄС внаслідок процесів глобалізації та тісного взаємозв'язку з фінансовою системою США поширилася іпотечна криза ринку нерухомості США 2007-2008 років. Найбільш серйозний удар прийшовся на фінансовий сектор ЄС, тісно пов'язаний з американським ринком. У цілому банки ЄС оголосили про збитки на суму 200 \$млрд. внаслідок втрат за американськими цінними паперами. Багато з системоутворюючих банків фінансового сектору ЄС у 2009-2011 рр. буквально балансували на грані банкрутства. У цих умовах, як і в США, багатьом банкам в ЄС була надана екстренна допомога з боку держави. Центральні банки основних європейських економік у спробі підтримати рівень ліквідності також знизили дисконтні ставки до рекордних мінімумів. У цих умовах проведення антикризових мір у фінансовому секторі на рівні ЄС в цілому було покладено на Європейський центральний банк, антикризовими інструментами якого стали зниження процентних ставок і надання фінансової допомоги найбільш проблемним і системним фінансовим установам, впровадження жорсткого регулювання фінансових ринків.

Крім вживання загальноєвропейських, для подолання наслідків світової фінансової кризи приймаються антикризові заходи і центральними банками окремих країн, зокрема, Німецьким федеральним банком. Так як Німецький федеральний банк не має можливості проводити власну монетарну і валютну політику, він переважно надає фінансову допомогу найбільш проблемним і системо-утворюючим фінансовим установам, наприклад Мюнхенському іпотечному банку Hypo Real Estate.

Загалом, значний вплив світова фінансова криза має на банківські системи тих країн, які більш залежні від іноземного фінансування, а у більш вигідному становищі перебувають банки, переважно орієнтовані на внутрішні джерела ресурсів. При цьому, в першу чергу, фінансова криза дестабілізує діяльність банків, які мають значні зовнішні запозичення і негативний вплив світової фінансової кризи на банківську систему ряду країн, неспроможність банків ефективно здійснювати господарську діяльність в умовах нестабільності визвало нову хвилю ЗіП в банківській сфері [10]. Останнім часом посилення цих процесів для значної кількості кредитно-фінансовим установ є вимушеним кроком, коли все частіше спостерігається тенденція до ЗіП, що мають на меті не поліпшення фінансового стану чи підвищення рівня капіталізації, а порятунком банку від банкрутства і ліквідації та зниження рівня ризиків. При цьому фінансово-економічна криза призвела до скорочення угод ЗіП банків за участю

приватних компаній і збільшення кількості таких угод за участю держави на світовому ринку в 2009-2010 рр. [11].

Паралельно, намітилася тенденція націоналізації фінансових інститутів або придбання державою стратегічної частки у фінансових компаніях Європи. Більше 50% (тобто 12 з 20) найбільших угод у Європі склали угоди за участю держави. Загальна вартість угод зросла у 2008 р. до 152 млрд євро, із яких 104 млрд. євро - за участю держави. За даними аналітичної компанії Dealogic, угоди ЗіП за участю державного капіталу в 2009 році становили 15% від загальної ємності світового ринку, або \$354 млрд.. Найбільша угода такого роду відбулася у Великій Британії, де держава довела частку володіння Royal Bank of Scotland до 84,9%, вклавши \$41,8 млрд [3, с. 310].

Німецький федеральний банк і Німецький уряд, рятуючи від краху фінансовий сектор, зважилися на безпрецедентний крок і придбали чверть акцій Commerzbank, ставши, найбільшим акціонером другого за розмірами банку в країні. Ця частка цінних паперів обійшлася в 1,8 млрд. євро при значно вищій реальній ціні. У листопаді того ж року Commerzbank першим з німецьких банків отримав 8,2 млрд. євро з фонду SoFFin у рамках надання держдопомоги фінансовому сектору. Положення Commerzbank помітно похитнулося після поглинання Dresdner Bank, за який восени 2008 року було заплачено більше 5 млрд. євро. Ця покупка виявилася можливою завдяки державній ін'єкції у листопаді 2008 р. (більше 8 млрд. євро).

Висновок. Таким чином, посткризові умови розвитку мотивують банки і держави укрупнювати капітал не тільки заради більш ефективного його використання, але й для нейтралізації ризиків глобальної фінансової нестабільності.

Список використаних джерел:

1. Кириченко М.М. Процеси транснаціоналізації банківської діяльності та перспективи їхнього розвитку в Україні / М.М.Кириченко // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 1. – С.132-140.
2. Голубов М. И. Тенденции на мировом рынке слияний и поглощений / М.И.Голубов // Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект. – Донецк, 2011. – Ч.1. – С.170-173.
3. Houston J., James C., Ryngaert M. Where do merger gains come from? Bank mergers from the perspective of insiders and outsiders // Journal of Financial Economics. – 2011. – Vol. 60. – № 2. – с. 285–331.
4. Institute of Mergers, Acquisitions and Alliances: Statistics [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.imaa-institute.org/statistics-mergers-acquisitions.html>
5. Mergers and acquisitions involving the EU banking industry – facts and implications. - European Central Bank, 2008. – P. 38
6. Campa H. Value creation in European M&A // IESE Business School and Banco de España. – 2010. – № 10. – p.23-29.
7. Ahmad I., Davidson I. Further analysis of mergers and shareholder wealth effects in European banking // Applied Financial Economics. – 2005. – Vol. 15. – №1. – P. 13–30.
8. "РБК Україна": Економіка [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.rbc.ua/ukr/top/show/v_ssha_s_nachala_goda_razorilos_64_banka_12485_98553
9. "Новости экономики, бизнеса и финансов": Финансы, анализ финансов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://economyobzor.com/finance/4896-v-ssha-zakrylsya-pervyj-bank-s-nachala-goda.html>

10. Mirela Catalina Turkes, The globalization of the banking and Financial crisis on international level, [Text] // Annals of the University of Petrosani, Economics 2010, № 10(1) P. 349-362

11. "Политика и деньги": Рейтинг самых рискованных мировых банков и страховых компаний [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://finzah.com.uayil3/news/1170.html>

СИДОРЕНКО А.М. СТРАТЕГИИ СЛИЯНИЙ И ПОГЛОЩЕНИЙ В НЕСТАБИЛЬНОЙ ФИНАНСОВОЙ СРЕДЕ

В статье исследованы актуальные вопросы глобальной консолидации в банковской сфере. Проведен анализ европейской практики слияний и поглощений. Выявлены особенности мотивации и стратегий выхода транснациональных банков на рынки стран Центральной и Восточной Европы. Уделено внимание банковскому риск-менеджменту в нестабильной финансовой среде.

Ключевые слова: финансовая глобализация, транснациональные банки, слияния и поглощения, глобальная финансовая нестабильность, антикризисный банковский менеджмент.

SYDORENKO O.M. STRATEGIES OF MERGERS AND ACQUISITIONS IN THE UNSTABLE FINANCIAL ENVIRONMENT

In the article the current issues of global consolidation in the banking sector are investigated. The analysis of European mergers and acquisitions practice is held. The features of motivations and exit strategies practice of transnational banks to the markets of Central and Eastern European are detected. Attention is given to the bank risk-management in unstable global financial environment.

Keywords: financial globalization, transnational banks, mergers and acquisitions, global financial instability, anticrisis bank management.